
Præsten og Studenten

Brudstykker af Mine Erindringer dramatiseret

Et skuespil af

Kaj Munk

Udgivet i 2015. Teksten må i denne form frit benyttes med angivelse af Kaj Munk Forskningscentret, Aalborg Universitet, som kilde.

Kaj Munk Forskningscentret, Aalborg Universitet.

Indhold

Præsten og Studenten	4
Brudstykker af Mine Erindringer dramatiseret	4
Metadata om værket	4
Titel	6
1. Akt: I	6

Præsten og Studenten

Brudstykker af Mine Erindringer dramatiseret

Kilde Munk, Kaj. 1984. *Præsten og Studenten: Brudstykker af Mine Erindringer dramatiseret*, Holstebro: Johansens Bogtryk + Offset. Udgivet af Lise Munk.

Indledning

Kaj Munks modige optræden under okkupationen – bl.a. hans store foredragsvirksomhed med oplæsninger af *Niels Ebbesen* – tiltrak megen opmærksomhed og resulterede i, at både Justitsministeriet og den tyske censur holdt nøje øje med alt det, som kom fra hans pen. Trods forbud og censur fortsatte han at skrive, så længe han kunne. År 1942 blev særdeles produktivt, med bl.a. hans selvbiografi, *Foraaret saa sagte kommer*, skrevet på fem uger og afsluttet omkring Sankt Hans. I denne hektiske periode bad teaterdirektør Gerda Christophersen ham indstændigt, om at skrive nogle enaktere med tanke på hendes turné i efterårssæsonen. I slutningen af juni skrev Munk et kort stykke med titlen *Paa Stranden*, men det blev forbudt af tyskerne. Hun fik ellers tilladelse til at bruge det lille "Oxford Snapshot" *Døden* og Richelieu-stykkets (*Kardinalen og Kongen*) første akt, der fik titlen *Der brænder en Ild*, men det var ikke nok til en hel teateraften, hvorfor Munk blev nødt til i al hast at skrive en anden enakter. Dette hastværksarbejde fik navnet *Præsten og Studenten* og var en dramatiseret version af en episode fra Munks ungdom, som han kort forinden havde fortalt i sin erindringsbog. Det drejede sig om en stormfuld diskussion, der førte til et brud mellem ham og Oscar Geismar. Sidstnævnte – der på tilblivelsestidspunktet var Slotspræst – blev kontaktet, men han nægtede at blive fremstillet på scenen. Skuespillet er baseret på virkelige hændelser og personer i Kaj Munks liv. Oscar Geismar (1877-1950) var allerede i Munks skoletid på Lolland en slags åndelig mentor for Munk, da han som kapellan underviste drengen i dansk og sprog som forberedelse til optagelse på Maribo Realskole. Indtil bruddet i 1917 eller 1918 var Geismar en støtte og en diskussionspartner for den unge Kaj, og præstegårdshjemmet i Rønninge var en slags tilflugtssted og åndehul for ham.

Især tre historiske og personlige begivenheder fra årene 1917-1918 har betydning for handlingsgangen i skuespillet: 1) Den spanske syge, en verdens-

omspændende influenza-lignende sygdom, som dræbte mere end 25 millioner – 14.000 alene i Danmark – samt det faktum at Munk sandsynligvis bragte smitten med fra København i sommeren 1918, hvor han besøgte Geismarfamilien i Rønninge. 2) 1. Verdenskrig som nok spiller en rolle for handlingens (den fortalte tids) historiske sammenhæng, men som, da skuespillet retrospektivt først blev skrevet i 1942, først og fremmest må skulle opfattes som en allusion til den igangværende 2. Verdenskrig. 3) Munk havde på det pågældende tidspunkt netop skrevet sit første rigtige skuespil, *Pilatus*.

Munk var tilsyneladende i tvivl om, hvornår omtalte brud nøjagtigt var sket. Han spekulerede på om det var i 1917 eller et år senere. Niels Nøjgaard mener, dette må have fundet sted i 1918. Handlingen består udelukkende af Munks diskussion med Geismar, hvor især emnerne Munks nye drama (*Pilatus*) og 1. Verdenskrig er genstandene for deres ordstrid.

Med den koncentrerede tid-sted-handlingsenhed hører *Præsten og Studenten* genremæssigt til enakterne i Munks dramatik, men den har ikke samme kvalitetsmæssige og æstetiske niveau, som andre enaktere fra samme periode, bl.a. *Før Cannae* (1943).

Præsten og Studenten

Brudstykker af mine Erindringer dramatiseret

1. Akt: I

Rønninge¹ Præstegaard 1917 eller -18²i August.

Fru Geismar sidder ved et Haandarbejde. Geismar³læser ved det svindende Dagslys i et Hæfte, som dog ikke synes at interessere ham. Fru Geismar (rejser sig, gaar hen til Klaveret, spiller lidt).

- (1) GEISMAR: Tak, Olga. Det gjorde mig godt i min Uro. Du spillede smukt i Aften.
- (2) FRU G: Ved du, hvorfor du synes det? Jo, fordi du er umusikalsk.
- (3) G: Altid saa beskeden.
- (4) FRU G: Jeg vilde gerne kunne spille rigtigt, Oscar. Det fortjener du.
- (5) G: Hør nu, min Ven. Du behøver slet ikke at spille. For du er selv Musik for mig. Hele dit Væsen, dit gode blide Væsen, det dulmer og dæmper, saa ikke engang Beethoven kunde gøre det bedre.
- (6) FRU G: Jeg tror, du er i Smigrehjørnet. Saa, nu slaar Klokken 8. Mon du ikke skulde gaa i Seng?
- (7) G: I Seng? nu? Klokken 8?
- (8) FRU G: Den spanske Syge⁴tog paa dig, min Ven. Og det er først — lad mig se — det er først paa fjerde Dag, du er oppe.
- (9) G: Ja, det var en probat⁵Foræring, Kaj der havde med til os fra Studentermødet.

¹Rønninge: Der er tale om landsbyen Rønninge, som ligger mellem Odense og Nyborg. Oscar Geismar (1877-1950) var præst i Rønninge-Rolfsted sogne 1913-21.

²1917 eller -18: Den dobbelte årstalsbetegnelse har sandsynligvis to årsager. Året 1918 var tidspunktet for pandemien "Den spanske syge", som hærgede verden. Året 1917 var året, hvor Munk skrev "Pilatus". [DSD]

³Geismar: Mens Oscar Geismar (1877-1950) boede i Brandstrup og var kapellan på Lolland under Pastor Bachevold for Tirsted, Skørninge og Vejleby kirker, underviste han Kaj Munk hver anden dag i dansk og sprog fra 1910 med henblik på optagelse i Maribo Realskole. Geismar blev senere præst i Rønninge, og i begyndelsen af Munks studietid i København var Geismar en støtte og diskussionspartner. Hjemmet på Rønninge præstegård var en slags tilflugtssted og åndehul for Munk. ["Foraaret saa sagte kommer" 1942, s. 124]

⁴Den spanske Syge: Verdensomspændende influenza-lignende sygdom, som i 1918 dræbte mere end 25 millioner - 14.000 alene i Danmark. Navnet kommer af, at Spanien var det første land, som rapporterede om sygdommen, ikke at den var opstået der. Både Munk og Geismar var ramt af den spanske syge i sommeren 1918 - faktisk er det slet ikke usandsynligt, som Geismar antyder i den efterfølgende replik, at det var Munk (den der kom udefra), som smittede folkene i præstegården, hvilket Munk da også vedgår i sin erindringsbog "Foraaret saa sagte kommer" (1942). [BOE]

⁵probat: Virkningsfuld, effektiv. [ODS]

- (10) FRU G: Han ringede selv og spurgte, om du syntes, han skulde komme under de Forhold?
- (11) G: Ja, ja, ja, jeg ved det nok — — du er altid saa irriterende retfærdig, Olga.
- (12) FRU G: Og det kan du ikke lide?
- (13) G: Jeg kan ikke lide noget ved dig, ikke noget som helst. Jeg kan bare lide dig. Det ved du godt.
- (14) FRU G: Kaj tænker for Resten paa at rejse i Morgen.
- (15) G: Gør han! Gudskelov!
- (16) FRU G: Han har kun været her halvtredie Uge. Og du indbød ham til hele Sommerferien.
- (17) G: Jamen, han går mig på Nerverne, Olga. Ubodeligt. Er han Rus!⁶ Hvad? En ung Student — det er efter mine Begreber kun en Gut, som har faaet nok af Bøger for lange Tider, som larmer og ler og tumler med Børnene, siger haarrejsende Ting ved Bordet, cykler ud til Kroerne og kommer hjem med Bøgeløv om Halsen og Snapselugt ud af den, og som om Natten kravler ind ad Pigevinduet og ender med at blive smidt ud af Præstegården af sin Vært, der simulerer meget vred.
- (18) FRU G: Ja, ja! de kan jo ikke allesammen være lige saa gode, som du var i din Ungdom.
- (19) G: Min Ungdom! må jeg bede mig fri! Jeg er ung endnu.
- (20) FRU G: Du kravler jo i hvert Fald ikke ind ad Pigevinduet.
- (21) G: Det behøver jeg ikke. Den sødeste Pige i Præstegården behøver jeg ikke at kravle ind ad Vinduet til.
- (22) FRU G: Hys, nu kommer Kaj.
- (23) G: Ak, det ved man aldrig paa Forhaand. Den Luxus at banke paa en Dør, holder han igen med, som den sparsommelige Mand han er. Hvad, Olga? er det saa forkert af mig, at jeg er Københavner og Søn af et dannet Hjem? Men kunde Han ikke godt f.Ex. holde sine Negle lidt renere? Ja, jeg ved ikke, hvor galt det er, for jeg vogter mine Øjne mod at se derhenad, men jeg har paa Fornemmelsen — — og saa Flippen! Jeg skal ikke nægte, at jeg har en Følelse af, at en Mand, der bærer Gummiflip, sejler under falsk Flag. En Gummiflip er for mig, som det maa være for en musikalsk, naar der spilles falsk. Den skurrer mig i Øjnene, Olga.
- (24) FRU G: Men tror du, han driver det til noget, jeg mener, med hans Digteri?
- (25) G: Ved det ikke, min Ven, ved det ikke. *Kn.*⁷ Da jeg tog ham ud af Kommuneskolen og begyndte at læse med ham, var jeg sikker paa det. De Vers, han skrev der i 12-Aars-Alderen! Men nu! Han burde jo kunne, saadan som han ser ud. Han er jo

⁶Rus: Bruges om en student i det første år efter studentereksamen. [ODS]

⁷Kn: Muligvis angivelse af hostelyd; kan også være noget i retning af at pruste eller at trække luft ind gennem næsen. Angiveligt har lyden været karakteristisk for Geismar.

en Mellemtning mellem Søren Kierkegaard og H. C. Andersen, bare fraset, at han mangler de to Herrers Begavelse.

(26) FRU G: Oscar! ss! Oscar!

(27) G: Aah, Kaj, er du der! Jeg beder undskyldte, jeg ikke hørte, du bankede.

(28) KAJ MUNK: Undskyld! det glemte jeg maaske. Jeg vilde bare — det er sådan, Geismar, at jeg tror, det er lige saa godt, jeg rejser i Morgen.

(29) G: Men dog! allerede! *Kn.*

(30) MUNK: Og saa vilde jeg gerne spørge Dem — nu efter de Ting, jeg har læst for Dem — Romantrykket og Versene — det er jo det, jeg stadig spekulerer paa, om jeg skal være Digter eller Præst — hvad mener De om de Ting, jeg har skrevet?

(31) G: Jo, ja-e, Kaj, jo, jeg — *Kn.* — jeg synes, du har en uforsagt Evne til at opfatte Situationer og Personer, og du rimer jo Fanden et Øre af — *Kn.* — men — men Menneskers Tankeliv knirker ikke som en Havelaage — der, der mangler Friskhed, du er ved at gaa til i Selvovervejelser og Navlebetragtning! Se dig ud, Svend Vonved!⁸ Livet er skønt og rigt. Ja, nu rømmer Olga sig. Hun mener, jeg er for haard ved dig. Men det var jo Sandheden, du spurgte om. Ikke Smiger. Hvad, min Ven?

(32) MUNK: Vil det sige, De synes, jeg skal opgive det?

(33) G: Opgive og opgive. Du er en ung Mand. Ak, hvilken herlig Sommermorgenstund, som Oehlenschläger siger i Aladdin.⁹ Du staar jo i din Morgenstund, min Ven. Hele livet ligger for dig. *Gaudeamus igitur, juvenes dum sumus.*¹⁰ Ak, Ungdom! Jeg flæber som en maanesyg Hund efter min Ungdom, maa du tro. Naa, men vil du rejse i Morgen tidlig, formener jeg, det er Sengetid nu for os to Rekonvalescenter.¹¹ Du kan bare tage min Cykle¹² og trille din Kuffert paa til Stationen i Morgen.

(34) MUNK: Ja, mange Tak.

(35) G: Og saa, Godnat, min Ven. Og lev vel! Og faar du taget dig sammen til et større Arbejde engang, saa send det frit til mig. Husk, jeg er din altid trofast hengivne signeret Oscar Geismar.

(36) MUNK: Ja, Tak. Mange Tak. Men der var dog en Ting, jeg lige gerne vilde — inden vi skilles — —.

(37) G: Naa?

(38) FRU G: Hvad er det nu, Kaj vil overraske os med til Slut? Jeg har hele tiden haft Indtryk af, De har gaaet og gemt paa noget, Kaj.

⁸*Se dig ud, Svend Vonved:* Omkvæd fra folkevisen.

⁹*Aladdin:* Adam Oehlenschläger skrev lystspillet "Aladdin" i 1805. [BOE]

¹⁰*Gaudeamus igitur, juvenes dum sumus:* Kan oversættes til "Lad os glædes, mens vi er unge". To første linjer af international studentersang fra 1781, med tekst af Christian Wilhelm Kindleben (1748-1785).

¹¹*Rekonvalescenter:* Betegner en person, der er ved at komme til kræfter efter en sygdom. [ODS]

¹²*Cykle:* Munks stavemåde her er ikke ualmindelig, men den kunne muligvis også angive en dannet københavnsk sprogtone. [ODS]

- (39) MUNK: Det har jeg egentlig ogsaa, Fru Geismar. Hvad tror De, det her er, Geismar?
- (40) G: Ja, hvad er det. Det er jo 4 Stilehæfter,¹³ ser det nærmest ud til.
- (41) MUNK: Nu skal jeg fortælle Dem det. Det var nu her i Foraaret, da jeg havde saa travlt med at læse til Studenterexamen, saa kom jeg paa en eller anden Maade til at interessere mig for Pontius Pilatus¹⁴— Manden, der skulde dømme og gerne vilde være retfærdig, men ikke kunde gennemføre det, fordi det ene og det andet —ja, altsaa Verden og ham selv — —.
- (42) G: Ja, ja, og hvad saa?
- (43) MUNK: Ja, saa satte jeg mig hen og skrev om ham, jeg gik ind til Latinskolen Kl. 3-4 om Morgen, for der var Varme og Lys — ja, det er bare et Skuespil, men det er da paa Vers. Jeg skulde jo nok have læst paa mine Lektier i Stedet for, og Mor var jo blevet ulykkelig, hvis hun havde vidst, hvordan jeg misbrugte Tiden, men det var nu saadan, at det ringere maatte vige for det vigtigere, eller, det har jeg vel ikke Lov at sige, men det kom altsaa til mig som noget, der vilde skrives ned. Jeg havde bare at lystre. Der var intet Valg.
- (44) FRU G: Og det har De slet ikke fortalt os noget om før nu?
- (45) MUNK: Jeg vilde have fortalt det straks. Men jeg blev jo syg allerede den første Dag, jeg var her. Og saa — —.
- (46) G: Er der ingen, der har set det, Kaj?
- (47) MUNK: Jo, det er der da rigtig nok. Saa snart det var færdigt, købte jeg en gul stor Konvolut, saa det ikke skulde brækkes, og sendte det ind til et Forlag i København. Det kunde gaa for 30 Øre.
- (48) G: Ja ja ja. Og hvad saa?
- (49) MUNK: Ja, saa skrev de tilbage til mig, at nu havde de læst det, og de syntes, det var saa godt, som om det var skrevet af Shakespeare selv — —.
- (50) G: Nej, hør nu lidt — —.
- (51) MUNK: Ja, ja, jeg har Brevet her. De kan selv se. Shakespeares Navn er da nævnet hvert Fald.
- 15
- (52) G: ”det kunde være skrevet af en af Shakespeares Samtidige”! Det må jeg sige.

¹³*Stilehæfter*: Munk skrev næsten altid sine skuespil i stilehæfter.

¹⁴*Pontius Pilatus*: Romersk præfekt (leder eller kommandant for forskellige enheder i den romerske hær) i Judæa og Samaria, 26-36 e.Kr. Han nævnes i evangelierne, hvor han spiller en afgørende rolle i korsfæstelsen af Jesus. Mod sin egen overbevisning, fulgte Pilatus folkemængdens ønske og blev således medansvarlig i domfældelsen og korsfæstelsen af Jesus. [DSD]

¹⁵*Shakespeares navn er da nævnet i hvert Fald*: I brevet fra Povl Branner v. Louis Pios Boghandel, dateret 7. juni 1917, som findes i KMFs arkiv, står bl.a.: ”Et mærkeligt Værk, der paa intet Punkt bærer Præg af det Tidsbillede, hvori det er blevet til. Man tror nærmest at læse et Guldalderdrama, paavirket af Shakespeare, blandt hvis samtidige Fæller Forfatteren vilde kunne gøre sig udmærket gældende.” [KMF-nr. 77.03.01]

- (53) MUNK: Og saa vilde de interessere Johs. Poulsen¹⁶ for det, saa det kunde komme op paa Det kgl. Teater.
- (54) G: Men Kaj da! men Menneske da? Du staar og snakker om det som noget, du nærmest skal give Undskyldning for. Er du da ikke i den syvende Himmel, Mand?
- (55) MUNK: Jo, glad blev jeg. Brevet kom lige den Morgen, da jeg skulde op til skriftlig Examen første Gang.
- (56) G: Det kgl. Teater! Og hvor gammel er du? 19 Aar?
- (57) MUNK: Jo, men jeg vidste jo nok, at Stykket var godt. Og naar vi har et kongeligt Teater, saa er det vel nærmest, for at de skal spille gode Stykker derinde.
- (58) G: Naa, naa.
- (59) MUNK: Men nu er det, de har gjort mig lidt ked af det. For de har sendt det tilbage til mig, lige inden jeg rejste herover, med Besked om, at Johs. Poulsen havde ikke Tid til at læse det.
- (60) G: Naa saadan! Jeg vil tro det. Jeg kender lidt til den Anstalt derinde.
- (61) FRU G: Men Oscar! vi maa da høre noget af det. De maa da læse et Stykke for os nu med det samme.
- (62) G: Ja, sandelig. Hvis du er i Stand til at skaffe Lys. Vi har vel ikke mere Petroleum?
- (63) FRU G: Jeg tror, der er en kvart Pot.¹⁷ Den lader vi virkelig springe ved denne Lejlighed (*ud*).
- (64) MUNK: Ja, jeg blev lidt ked af det. For det er jo ikke nok, at Stykket er godt. Det skulde jo ogsaa gerne komme frem.
- (65) G: Jeg gad vide, hvad det er for en Snørestøvle, der er Konsulent ved det Forlag! Gud ved, om det ikke er Kai Friis Møller.¹⁸ Han er i hvert Fald ikke Idiot. Hvis det er ham, Kaj, saa duer dit Stykke, Død og Salte, hvor det duer. Og der har vi Kvinden med Lyset. Naa, gamle Ven fra Tirsted, Skørringe, Vejleby og hvad det hed altsammen paa det fjerne og flade Lolland, lad os saa høre!
- (66) MUNK: (*Sætter sig genert, blader med rystende Hænder, begynder at læse, glemmer sig selv og alt, tordner og flammer*)
- (67) G: Godt brølt, Løve! sandelig, godt brølt. *Kn.* Hvad Olga? Det er ikke Shakespeare, selvfølgelig ikke. Men Shakespeares hæse Glam høres i det. Hør, Olga, der maa ofres en Flaske Vin paa Pontius Pilati Alter. Jeg ser ingen Udvej til at undgaa det — gør du?

¹⁶*Johs. Poulsen*: Skuespiller og instruktør Johannes Poulsen (1881-1938) spillede bl.a. Henrik 8. i Munks "Cant" ved Det kgl. Teater i 1931 (Munks dramatiske gennembrud) og iscenesatte "De Udvalgte" (1933). [HM]

¹⁷*Pot*: Et ældre mål for flydende varer svarende til ca. 1 liter. Målet afskaffedes ved indførelsen af det metriske system i 1907. [ODS]

¹⁸*Kai Friis Møller*: Kai Friis Møller (1888-1960), dansk forfatter og kritiker, som var både frygtet og respekteret for sin kompromisløse, lidt bidske facon. [DSD]

- (68) FRU G: Nej, men vi har jo ikke nogen, der er værdig nok.
- (69) G: Du har som altid Ret og som altid kun delvis Ret. *Frailty, thy name is Woman*,¹⁹ siger Britten. At udtrykke den omtrentlige Sandhed, det er Kvindens Lod, kunde Ibsen have sagt i *Kongsemnerne*,²⁰ hvis den var skrevet af Strindberg. Du glemmer vel ikke den enlige Flaske Bourgogne, som fjæler²¹ sig bag Arsenalet af danske Sodavander, der ligger hen som et Udtryk for den Overdaadighed i Levevis, hvortil en Aandshøvding i Kulturlandet Danmark har Raad til at hengive sig.
- (70) FRU G: Den fra dine Forældres Sølvbryllup, den som skulde gemmes til vort!!
- (71) G: Det bliver den nu ikke, min Elskede, den naar aldrig saa langt, den maa strække Hals i Aften. Thi der er sket noget fast utroligt:²² En Profet er opfostret paa Lolland. Det kan stadig indtræffe, at noget godt kan komme fra Nazareth (*Fru G. ud*). Hør, Kaj, du har saa evig Ret i, at det ikke er nok, at et Stykke er godt. Det maa ogsaa frem. Hør nu her! du overgiver det i mine Hænder. Saa sender jeg det ind til Nicolai Neiiendam.²³ Ham kender jeg.
- (72) MUNK: Hvem er Nicolai Neiiendam?
- (73) G: Oh, *sancta simplicitas*!²⁴ hvem er Nicolai Neiiendam? Det er en af det kgl. Teaters bærende Kræfter, den renfærdigste og den ædleste af dem alle derinde, det er selve Teatrets Hamlet-Fremstiller. Men du ved vel heller ikke, hvem Hamlet er. Naa nok! Godt Ord igen. Jeg sender dit Stykke til Neiiendam. Og saa sørger han for Resten. Er det et Ord?
- 25
- (74) MUNK: Saa siger jeg naturligvis rigtig saa mange Tak.
- (75) G: Det er godt min Ven. Og der kommer Kvinden med Livet, Lyset og Livet, Tvillingene bolde.²⁶ Skænk den, Olga, skænk! Kaj, se! du ser aldrig en Kvinde skønnere, end naar hun skænker Vin i dit Glas. Saa drikker vi! Skaal, Kaj! Skaal for din Fremtid! Gud velsigne den, Kaj! Ah! Hvad?
- (76) MUNK: (*Sætter Glasset kantet fra sig*)
- (77) FRU G: (*Hurtigt*) Ja, den smager vel nok dejligt, Oscar.

¹⁹*Frailty, thy name is Woman*: "Svaghed, dit navn er kvinde". Fra 1. akt af William Shakespeares "Hamlet" (1603).

²⁰*Kongsemnerne*: Dramatisk værk skrevet af Henrik Ibsen i 1863. "Kongsemnerne" handler om mandens forhold til magten. Dette skuespil ville se ganske anderledes ud, hvis den svenske dramatiker August Strindberg havde skrevet det. Han ville formodentlig have gjort kvinden naiv eller til en løgnhals: "At udtrykke den omtrentlige Sandhed er Kvindens Lod". Ikke for ingenting kaldte Georg Brandes Strindberg for den nordiske litteraturs første kvindehader. [BOE]

²¹*fjæler*: Poetisk eller ældre sprogbrug. Verbet "at fjæle". Betyder "at skjule" eller "at gemme væk".

²²*fast utroligt*: "Fast", jf. tysk for "næsten", "omtrent". [ODS]

²³*Nicolai Neiiendam*: Nicolai Neiiendam (1865-1945) - dansk skuespiller og teaterinstruktør, som bl.a. iscenesatte "Sejren" på Folketeatret i 1937. [DSD & HM]

²⁴*Oh, sancta simplicitas*: Udtrykket betyder "hellige enfold" og forbindes med Johan Huss eller Jan Hus (ca. 1370-1415), en tjekkisk teolog og reformator på linje med Martin Luther, som blev brændt på bålet for kætteri. Udtrykket bruges ofte til at referere til menneskers naivitet, men i visse tilfælde, som her, også til deres uvidenhed. [DSD]

²⁵*Ord*: I betydningen en ytring af særlig bindende, forpligtende art - et tilsagn, løfte eller aftale. [ODS]

²⁶*Lyset og Livet, Tvillingerne bolde*: Salme skrevet af N.F.S. Grundtvig i 1837. [KAL]

(78) G: Ja. Det er ikke Saftevand, det hele. Finder du og jeg i al Fald. Men Kaj vil maaske hellere have Sodavand?

(79) MUNK: Aah, jeg er saamænd ligeglad med, hvad jeg drikker.

(80) G: Ja, saamænd. Jo, ja. For Folk af Aand er sligt jo eins Bier.

27

(81) FRU G: Jeg kikkede lige op til Børnene, Oscar. De sover godt. Ved du, hvad Agnete hviskede til mig, da vi havde bedt Aftenbøn.

(82) G: Nej?

(83) FRU G: Jeg holder saa meget af dig, Mor, baade af dig og Far, lige meget af jer begge to. Saa forsvandt hun ned under Dynen, stak Hovedet op og føjede hurtigt til: Og mest af Far, og forsvandt igen under Dynen.

(84) G: Hm! den kære Unge! Ja, Kaj, det bliver jo et stort Øjeblik, naar vi ser dine Skikkelser skride henover den kongelige Scene. Ogsaa for mig. Jeg var jo da den, der fandt dig, jeg og din gode Lærer Wested i Vejleby.²⁸ Til den Tid skulde vi gerne have et Embede i København, hvad, Olga. Men det kommer jo nok. Man er vel ikke skabt til at sprede Møg for Bønder til evig Tid.

(85) MUNK: Kan De ikke lide Bønderne, Geismar.

(86) G: Bevares! lide! Jeg højagter det fynske Folk.

Muldjord i Bryst
ser den høje med lyst.

²⁹ Men Staden! *Kn.* Dels vilde det give os et Par Tusind mere om Aaret. Og dels kan man jo ikke gøre for, man er født i København. Vel? (*Nu går Lampen ud.*)

(87) FRU G: Jeg har da Lys, heldigvis (*Ud*).

(88) G: Ja, Lys, der spreder Mørket nærmest, jeg hader Mørke baade paa den ene og den anden Maade. Den forbandede Krig!³⁰ hvornaar faar den Ende, Kaj.

(89) MUNK: Ikke før vi er draget med ind i den.

(90) G: Hvad skal det sige?

(91) MUNK: Jeg mener bare, en Sorgløshed som vor forbliver ikke ustraffet. Nu har Kri- gen raset rundt om os i 3 Aar, og endnu ligger vort Forsvar hen som en Latterlighed.

31

²⁷ *eins Bier*: Tysk udtryk (øl fra samme tønne), der bruges overført i betydningen "hip som hap". [ODS]

²⁸ *Lærer Wested i Vejleby*: Martinus Wested (1875-1970), førstelærer ved Vejleby Skole, underviste Kaj Munk i perioden 1906-1911. [SØD1]

²⁹ *Muldjord i Bryst ser den høje med lyst*: Verslinie fra N.F.S. Grundtvigs "Til Danmark - Fæderneland ved bølgende strand" (1848). [NOM]

³⁰ *Den forbandede Krig*: 1. Verdenskrig, 1914-1918, hvor Danmark politisk set var neutralt. [DSD]

³¹ *og endnu ligger vort Forsvar hen som en Latterlighed*: Dette er ikke realhistorisk sandt, idet fx flåden ved forsvarsordningen 1909 fik store bevillinger og kunne bygge 9 torpedobåde og 6 ubåde som et led i Danmarks neutralitetspolitik ud fra en holdning

- (92) G: Saa du vil have Forsvar? Hvis jeg var P. Munch, saa vilde jeg læsse Københavns Befolkning paa en Trillebør og køre den ud i Øresund. Maaske den kunde bruges til Bro til Sverrig. Saa kom den da omsider til Nytte.
- (93) MUNK: For mig stiller det sig saadan, at et Folk, der ikke vil bringe Ofre for Liv og Frihed, er hverken Liv eller Frihed værd.
- (94) G: Er det Belgiens Skæbne, du ønsker os?
- (95) MUNK: Belgien har efter min Mening frelst baade sin Samvittighed og sin Ære, de to Ting er større end Bygninger, Afgrøder, Førlighed og Liv. Og forøvrigt er det højst sandsynligt, at Belgien ved sin Modstand ogsaa har afgjort Krigens Udfald.
- 32
- (96) FRU G: (*ind*) Jeg kan ikke forstaa, hvor jeg har gjort af de Lys.
- (97) G: Naar Mennesker fortvarende kan tænke saadan, er det jo haabløst. Kan Verden ikke frelles ved andet end Skændsel og Mord? Ser virkelig I unge saadan paa det?
- (98) MUNK: Ikke alle unge, men jeg regner med de unge, der duer.
- (99) G: De unge, der duer! Tak skal du have. Jeg duer altsaa ikke. Det er praktisk, man inviterer Folk hjem i sit Hus, der kan meddele een Sandheden om sig selv.
- (100) MUNK: Men kæreste Geismar da!
- (101) G: Jeg hedder Pastor Geismar.
- (102) MUNK: Naa, gør De? På Prædikestolen i Vejleby, sagde De engang, at en Præst var bare et almindeligt Menneske og ikke en Hyrde, saa derfor kunde De ikke lide det Pastor-Navn.
- (103) G: En Ting er, hvad man siger paa en Prædikestol, og en anden er Takt og Tone. Men Takt og Tone kender De maaske ingenting til. Herefter er det visst det naturligste, at vore Veje skilles. Godnat.
- (104) MUNK: Men Geis — —, men Pastor Geismar da!
- (105) G: Og under disse Forhold er det bedst, at De varetager Deres Forretninger selv (*Kaster de 4 Stilebøger henad Gulvet. Ud*).
- (106) MUNK: Nej, ved De nu hvad, Fru Geismar! Jeg havde da ikke troet — —. Dette her er jeg rigtignok ked af.

om, at et neutralt land måtte være i stand til at kunne forsvare sig selv. Havde skuespillets handling derimod foregået ca. 20 år senere i årene før Danmarks besættelse, da ville ytringen have været mere end korrekt, idet Danmarks forsvar i 1939 efter talrige nedskæringer var af en så beskeden størrelse, at det var uden reel kampværdi. 1. Verdenskrigs rædsler og tab havde vækket en afsky i befolkningen for alt militærvæsen, og i en blind tro på, at noget lignende aldrig ville kunne gentage sig, nedprioriteredes det danske forsvar drastisk. Munk forskyder altså værkets historiske tid med ca. 20 år. [NH]

³²*Krigens Udfald*: Det havde Munk sandsynligvis ret i, idet Tyskland med angrebet af Frankrig via Belgien drev Storbritanien ind i krigen på Frankrigs side, hvilket betød, at Tyskland blev isoleret af en handelsblokade. Tyskernes idé eller strategi - den såkaldte Schlieffen-plan - blev dog lige så meget saboteret fra egen side pga. en afvigelse fra planen, beordret af generalstabschef von Moltke, som af uvisse årsager flyttede flere divisioner til Østfronten, hvorved Tyskland tabte det vigtige slag ved Marne i september 1914 og dermed i realiteten krigen. Da skiftede krigen nu allerede på dette tidlige tidspunkt karakter og blev til en udmærkede, statisk skyttegravskrig, der langsomt, men sikkert knækkede Tyskland, der ikke fik tilstrækkeligt med forsyninger. [BOE]

- (107) FRU G: Men hvordan kunde I dog paa det Øjeblik —? Saa saa, Kaj, nej, De skal ikke tage det saa alt for alvorligt. Min Mands Nerver er lidt oprevne efter Sygdommen. Husk paa det! Og saa er der ogsaa det, at — — vi synes jo begge to, at Krigen er saa ond og forfærdelig, vi kan ikke ret godt taale, at der siges et Ord til Forsvar for den. Kan De ikke godt forstaa det?
- (108) MUNK: Jo — men — alligevel! Jeg troede, at det bare var Bønder og Personer hos Strindberg, der bar sig saadan ad!
- (109) FRU G: Nu skal De gaa i Seng og sove. Min Mand kommer nok ned og byder Farvel i Morgen. Det er altid saa godt at faa en Nat imellem. Og Tak for det, De læste for os i Aften. Jeg er viss paa, det er meget betydeligt. Kan De se at klæde Dem af i Mørke?
- (110) MUNK: Jo Tak. Det kan jeg sagtens. Maanen skinner jo herind. Godnat, Fru Geismar.
- (111) FRU G: Godnat, Kaj. Farvel!
- (112) MUNK: Nej, det var dog — — at! st! st! (*Samler sine Hæfter op og kærtegner dem.*) Det var Synd for jer, det var Synd for os alle, mest for — mest for Nicolai Neiiendam. Nej, hvor er jeg dog ked af dette her. Det holdt jeg alt for meget af Geismar til. Kære Gud, kan du ikke hjælpe mig at faa den Sag i Lave!³³ — Tak, nu kommer han min Sandten igen. Nu slaar han mig da i det mindste ihjel. (*Munk har trukket Dynen ud under Divanen, Geismar slængede sig paa, og er allerede af Vest og Jakke og har Selerne hængende ned.*)
- (113) G: Er du kommen i Seng, Kaj.
- (114) MUNK: Det er lige ved.
- (115) G: Jeg kommer ikke for at bede dig om Forladelse. For jeg er baade fortvivlet og forbitret over din Stilling til Krigen. Jeg synes, at alle kristne Mennesker maa — nej, det nytter ikke at debattere. Men jeg vil skilles pænt fra dig. Her har du min Haand. Og jeg siger som før: Gud velsigne din Fremtid.
- (116) MUNK: Jeg er saa ked af det, at jeg slet ikke kan svare Dem noget. Men jeg vil gerne sige Dem Tak for alt, hvad De har gjort for mig, at De lagde Mærke til mig i Skolen og tog mig ud af den og læste med mig og satte mig i Gang med mine Examinere og alt, hvad godt De siden har delt med mig af Kunst og Aand og Oehlenschläger og alt saadan noget.
- (117) G: Ja, det er godt, Kaj, det er godt.
- (118) MUNK: Og hvis det skulde blive til noget, at De skulde faa et bedre Embede og komme til København, som De jo har Evne til, og jeg saa er derinde, tror De saa ikke, at vi engang om nogle Aar, kan blive gode Venner igen?
- (119) G: Jo, Maaske. Der er ingen, der ved, hvor Livet fører En hen. Men dine Hæfter dér, skal jeg ikke alligevel — —.

³³Lave: Betegner det at bringe noget i sin rette sammenføjning eller på sin rette plads, i orden. [ODS]

(120) MUNK: Jo, mange Tak. D.v.s. Nej, det tror jeg ikke. For jeg tror, vi skal nok blive til noget baade De og jeg, men det er visst det bedste, at vi bliver det hver for sig.

*Vedersø Pgd. Havestuen. (alle de andre i Løkkelykke - paa Astrid nær).
25. Aug. 1942 Kl 11.25 Middag i Sol og Skyer og Sensommer*